

РАТНА ПРОШЛОСТ НАШИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ

КЊИГА ДВЕСТА СЕДАМНАЕСТА

МОНОГРАФИЈЕ

ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ

КЊИГА ПЕДЕСЕТ ШЕСТА

УРЕБИВАЧКИ ОДБОР

РАХМИЈА КАДЕНИЕ, генерал-пуковник, председник; чланови: АЛИ ШУКРИЈА, РИСТО ЦУНОВ; ДАКО ПУАЧ, генерал-пуковник; ЖИКА СТОЈШИН, генерал-потпуковник; ФАБИЈАН ТРГО, генерал-потпуковник; ВЕЉКО МИЈАДИНОВИЋ, генерал-потпуковник; ЈОЦО ТАРАБИН, генерал-потпуковник; АНДРО МИЈАНОВИЋ; МЕТОДИЈЕ КОТЕВСКИ, генерал-потпуковник; МИЛАН ДАЉЕВИЋ, генерал-потпуковник; СВЕТОЗАР ОРО, генерал-мајор; АВГУСТ ВРТАР, генерал-мајор; МИШО ЛЕКОВИЋ, пуковник; АХМЕД БОНЛАГИЋ, пуковник; ВИКТОР КУЧАН, пуковник; РАДОМИР ПЕТКОВИЋ, пуковник, главни и одговорни уредник

Уредник

МОМЧИЛО КАЛЕМ, потпуковник

Рецензенти

ПЕТАР МАТИЋ, генерал-пуковник

ЖИКА СТОЈШИН, генерал-потпуковник

Редактор

ЖИВОЈИН ЉУБИЊКОВИЋ

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

Радован Панић

ТРЕЋА
ВОЈВОЂАНСКА НОУ
БРИГАДА

БЕОГРАД, 1980.

У ФИНАНСИРАЊУ ОВЕ КЊИГЕ СУ УЧЕСТВОВАЛИ: СКУП-
ШТИНА ОПШТИНЕ РУМА И РЕДАКЦИЈА „ЕДИЦИЈА ВОЈ-
ВОДИНА У БОРБИ" ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЈУ У НОВОМ
САДУ.

ОД АУТОРА

До сада је објављено више десетина монографија бригада и дивизија, међу њима и 4. и 6. војвођанске бригаде и 16. и 51. војвођанске дивизије. У њима су реконструисана борбена дејства, анализирани тантично-оперативни поступци, изнети резултати, занључци и оцене од изванредног значаја за извлачење иснустава и поуна за војну теорију и прансу, поготово за општенародну одбрану, и за историју о НОР-у и социјалистичној револуцији. Селенцијом и норишћењем документа и литературе, ренонструнцијом догађаја, занључцима и оценама и систематизацијом тенста, томе сам и ја тежио. При томе сам настојао да у апализама и занључцима истаннем оне облинз борбе (без обзира да ли су успешно реализовани) ноји би и у евентуалном будућем рату нашли примену. Отуда сам релативно највише простора посветио партизанским облицима борбе ноје је Бригада примењивала у Срему, јер сматрам да су постигнути резултати и стечена иснуства, не само у оружаном борби, већ и у организацији живота у јединицама и на сремској територији (нод становништва) од изузетног значаја за примену нонцепције општенародне одбране.

Следеће чему сам тешио је ренонструнција нретања борбених дејстава и других антивности батаљона и Бригаде за свани ратни дан. Мада за период боравна Бригаде у Срему и за један мањи период ратовања у Босни, Србији и поново у Срему нису постојали бригадни документи, успео сам да сванодневно пратим Бригаду захваљујући документима Главног штаба Војводине, непријатеља и сећањима учеснина. За наснији период нористио сам документе дивизије, норпуса, армије и садејствујућих јединица. Тано ће свани пренсивели припад-

нин Бригаде бити у могућности да се подсети нојег дена се и где налазила његова јединица, са нојом непријатељском јединицом је водила борбу и друго. Иolino сам у свему томе успео, читаоци ће бити најбоље судије.

Настојао сам и да струтуру Мњиге поставим тано да св^ана глава значи један битан период у тивоту и борбеним дејствима Бригаде, а да у поглављима обрадим значајније борбе и операције, било да су плод иницијативе нашег или непријатељског номандовања. При томе сам се придртавао договора са издавачем да најмање две трећине тенста буде посвећено Бригади – њеним антивностима, у првом реду борбеним, а једна трећина вишим и садејствујућим јединицама и територији на нојој су борбена дејства извођена.

Мада сам од издавача још на почетну био усмерен на историографску, више војностручну обраду борбених поступана Бригаде и њених јединица, данле, на класичну монографију, фактографски поуздану, размишљао сам и о слободнијем приказу борби и опису ликова истакнутих бораца и њихових поступака у тим борбама. Међутим, остао сам при првом решењу (иа№ је слободније компонован текст интересантнији за читаоца, поготову млађег, који није био учесник рата, или није припадао Бригади), јер је врло тешко сачинити прави избор личности, а помињање свију који то и заслућују, превазишло би обим ове нјиге. Било би то и дуплирање имена – у тенсту и списновима. Поменуто је само неколико имена погинулих другова и оа неколико речи сам се осврнуо на погипију Вере Мишчевић и Душана Вукасовића Диогена чије се кратке биографије са фотографијама, заједно са народним херојима Сулејманом Омеровићем Царом, Петром Матићем Дулетом и Миланом Иорицом Иовачем цалазе на крају текста књиге. Надам се да ће читаоци ово уважити и да ће моји саборци овим делом бити подстакнути да пишу своја сећања о догађајима №>ји су их се највише дојмили на борбеном путу Бригаде и која би евентуално била припремљена и објављена у једном зборнику сећања. У мемоарима би се много више могло рећи о атмосфери и амбијенту у којима се неки догађај одвијао, као и о актерима тих догађаја, а то је управо литература од изв(анредног значаја за васпитање младих на традицијама ослободилачког рата.

У прилогу дата су и три списа: Списаи погинулих бораца и старешина Бригаде, списаи преживелих и списаи оних чије су судбине остале неутврђене. Настојао сам да се унесу имена свих бораца и старешина иоји су се маиар и иратио време налазили у саставу Бригаде и борили у њеним редовима. Нао изворе иористио сам списиове погинулих, рањених и несталих из Архива Војноисторијсиог института мао и непотпуни списаи преживелих иоји се налази у Општинсиом одбору СУБНОР-а Рума, иоји негује традиције 3. војвођансие НОУ бригаде. Поред тога, преио Поирајинсиог одбора СУБНОР Војводине, обратио сам се свим општинама у Војводини и појединим општинама у Славонији, Босни и Херцеговини и Србији, из иојих је било бораца, с молбом да доставе податие о погинулим и преживелим припадницима 3. војвођансие НОУ бригаде. Већина општина је доставила тражене подцатие до постављеног роиа.

Но, и поред најбоље воље, вероватно се један број бораца неће наћи ни у једном од наведених списиова. Стога апелујем на преживеле борце и борачие организације д'а за све те другове доставе податие Општинсиом одбору СУБНОР СО Рума, мји ће их унети у евиденцију, и у списиове, иоји се налазе у спомен-соби у иасарни. Исто треба поступити и са уоченим грешиама у именима, презименима и другим личним подацима.

На ирају иористим прилиу да се захвалим свим аутори-ма чије сам радове иористио иао изворе и свим другарицама и друговима иоји су својим сећањима допринели реионстру-ицији нешх догађаја, а чија сам имена павео у фус-нотама. Захваљујем се Поирајинсиом одбору СУБНОР и свим општинама на територији Војводине, Босне и Србије иоји су учинили све да се што већи број припаднииа 3. бригаде нађе у списиу преживелих или погинулих бораца. Захваљујем се и члановима Одбора бригаде иоји су ме подстицали да довршим ињигу и учествовали у одабирању фотографија за илустровање нњиге. Велииу захвалност дугујем и рецензентима генерал-пуиовниу Петру Матићу и генерал-потпуиовниу Жиии Стојшићу на иорисним примедбаш и саветима за побољшање ивалитета ињиге, а највећу Одбору СУБНОР СО Рума, без чије моралне и материјалне помоћи ово дело не би било објављено.

АУТОР

УВОД

После одласка главнине 3. одреда (Сремског) 3. оперативне зоне (5. новембра 1942) у источну Босну, у Срему је остао само његов 4. батаљон, од којег ће се у марту 1943. године формирати нови 3. одред (Сремски) 3. оперативне зоне,¹ а од њега (у мају 1943) 3. група ударних војвођанских батаљона, односно 3. војвођанска бригада.²

¹ Наређењем Врховног штаба, од 9- јануара 1942. године, све партизанске снаге у Срему стављене су, у оперативном смислу, под команду Главног штаба Хрватске, односно Штаба 3. оперативне зоне Хрватске. Наређењем овог штаба, од 21. августа 1942. године, партизанске јединице у Срему (Фрушкогорски, Подунавски и Посавски НОПО и Босутска чета) преформиране су у 3- одред (Сремски) 3. оперативне зоне.

— Зборник докумената и података о народноослободилачком рату Југословенских народа, изд. Војноисторијског института, т. I, књ. 6, стр. 135 (Убудуће Зборник 1/6, стр- 135); Љубица Василић „Покрајински комитет КПЈ за Војводину 1941-1945" док. 31, стр. 94 (убудуће: Љ. Василић н.д.) и Срета Савић „Срем у народноослободилачкој борби", стр. 153 (убудуће С. Савић, н. д.).

² О развоју НОП и оружаних јединица у Срему до новембра 1942. године види: Жарко Атанацковић „Војводина у борби 1941-1945" и „Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцкији"; С. Савић, н. д.; „Војна енциклопедија", т. 10, стр. 664-675 (убудуће ВЕ), Јован Веселинов Жарко „Сви смо ми једна партија" убудуће Ј. Веселинов, н.д.), Периша Грујић „Шеснаеста војвођанска дивизија" (убудуће П. Грујић н.д.); „Петнаест војвођанских бригада"; „Војводина у борби — албум" и друге-

Четврти батаљон је формиран непосредно пред одлазак главнине одреда и од борца из сва три батаљона (Фрушногорског, Подунавског и Посавског) и Босутске чете. Имао је 193 наоружана и 21 ненаоружана борца, распоређених у три чете, које самостално дејствују на целој територији Срема. Првој чети дат је рејон: друм Рума – Н. Сад на истоку, Илок – Шид на западу и железничка пруга Рума – Шид на југу. Друга чета дејствује у рејону југоисточног Срема између Дунава и Саве на истоку, до линије Дунав – Рума – Ср. Митровица – Сава на западу. Трећа чета је у рејону западног Срема и дела среза Жупања и Винковици. Батаљон је, дејствујући по четатама на ранијим просторијама 1, 2. и 3. батаљон и Босутске чете Сремског одреда, имао задатак да изненадним нападима уништава непријатељске везе, омета саобраћај и руши објекте и саобраћајна средства на путевима и пругама, затим ликвидацију мањих непријатељских посада и група, појединих издајника и шпијуна, апарата непријатељске власти и пружање помоћи органима НОП ради бржег омасовљавања покрета. У току новембра су чете 4. батаљона уништиле преко 1000 тт стубова, 18 железничких вагона и локомотива и порушиле 20 мостова. Сем тога, у 5 села је ликвидирана непријатељска власт и спаљена архива. Извршено је преко десетак напада на непријатељске патроле и групе, при чему је убијено 18 непријатељских војника, више рањено, 9 заробљено и заплењено 37 пушака. Дејства 4. батаљона у новембру имала су за циљ стално узнемиравање непријатеља, који се ни за тренутак није осећао спокојан, и да се не осети празнина одласком главнине у источну Босну. Тако је омогућено да се, приливом нових бораца, 2. чета ојача и да се од ње, крајем новембра, формирају две чете, односно да се 2. чета преименује у 2. и 3. чету, а ранија 3. у 4. чету. Формирањем 4. чете у 4. батаљону рејону дејства 1. и 4. чете (раније 3. ч.) остали су исти. Друга чета сада добија рејон између друма Рума – Н. Сад, железничке пруге Рума – Земун и реке Дунава, док је 3. чета добила просторију између железничке пруге Ср. Митровица – Земун и реке Саве.³

С. Савић н.д., стр. 174-177; Ж. Атанацковић, „Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији,” стр. 278, 279; убудуће Ж. Атанацковић, н.д., Зборник, 1/16, стр. 216, 224, 225 и 226-

У току децембра 1942. године, 4. батаљон појачава своју активност на целом подручју Срема нападајући непријатељске комуникације, постаје и карауле, покрете његових јединица из заседа, уништавајући његове везе, апарат власти и др. У тим акцијама јединице 4. батаљона ликвидирале су 113 (раниле око 30 и заробиле преко 15) непријатељских војника, 19 издајника и шпијуна. При томе је уништено стотине тт стубова, неколико локомотива и већи број вагона, неколико стотина метара пруге, а на више места прокопани путеви и порушени мостови. Заплењене су 42 пушке, 1 пушкомитраљез, више бомби, око 5.000 метака, преко 20 пари одеће и обуће, 4 писаће машине и већа количина писаћег прибора, 4 радио-апарата, преко 200.000 куна, већа количина артикала исхране и др.

С обзиром на величину просторије по којој су се чете кретале и изводиле акције и с обзиром на годишње доба, 4. батаљон је, у току задња два месеца 1942. године, постигао изванредне резултате. Сем тога, јединице батаљона пружиле су пуну помоћ месним органима власти и среским штабовима око реорганизације или формирања нових месних партизанских десетина, њиховом организационом учвршћењу и борбеној обуци, сходно наређењу Штаба 4. батаљона од 10. децембра 1942. године, као најстаријег штаба у Срему. Присутство јединица у селима омогућило је сталан и непосредан контакт народа са својим борцима који су својом политичком активношћу и понашањем допринели да се код народа појача уверење у победу, и неопходност даљег развијања и јачања НОП и његових оружаних јединица у борби против окупатора и домаћих издајника.⁴

У овом периоду ни непријатељ није мировао. Активност чета 4. батаљона натерала је усташког логорника из Руме и Заповедништво у Земуну да у својим извештајима траже од претпостављених појачање у наоружаном људству, јер „... Додјелом 400 усташа из припремне бојне, није се повећао број бораца против партизана ..”⁵ Због тога је непријатељ, са два

⁴ Зборник 1/6, стр. 214-217, 226-230 и 238-239; С. Савић н.д. стр. 177-181; Ж- Атанацковић н.д., стр. 279.

⁵ Архив Војноисторијског института (убудуће Архив ВИИ) кут. 15, бр. рег. 7/1 и кут. 71. бр. рег. 25/6.

батаљона 737. пука 717. немачке дивизије и једним батаљоном Домобранског ваздухопловног пука, 17. новембра организовао чишћење подручја Фрушке горе, од 27-28. новембра чишћење подручја између Грабоваца и Михаљеваца и од 1-10. децембра 1942. подручје источног Срема. Разуме се, јединице 4. батаљона су се маневром на време извукле из ових подручја и забациле у његову позадину.⁶

За учвршћење и даљи развој НОП, не само у Срему већ и у Војводини, од посебног је значаја дводневно окружно партијско Саветовање одржано у децембру 1942. у Новим Карловцима (Сасе).⁷ Поред других одлука, на Саветовљу је донета и одлука да се ЦК КПЈ и Врховном штабу упути предлог о формирању 1. војвођанске бригаде, што је ОК КПЈ за Срем и учинио 10. јануара 1943.⁸

У јануару и фебруару 1943, када је непријатељска тзв. четврта офанзива (операција Вајс I, II и III) против снага НОВЈ и ПОЈ у Хрватској и Босни и Херцеговини била у пуном јеку, јединице 4. батаљона су, саме или са месним партизанским десетинама, извеле преко 40 разноврсних акција. Објекти напада и овог пута били су непријатељске посаде по селима (Steјановци, В. Радинци, Деч, Угриновци), железничке станице (Буђановци, Лединци), централа (Врдник), железнички саобраћај и транспорт (пруга Београд – Загреб и Београд – Н. Сад), телефонско-телеграфски саобраћај, општинске архиве, непријатељске патроле и групе, складишта (С. Пазова), непријатељски шпијуни и народни издајници, итд. Том приликом убијено је 148, рањено 157 и заробљено 26 непријатељских војника; убијено 16 шпијуна и издајника, заплењено 49 пушака, 15 бомби, 1 пиштољ, преко 650 метака, 31 пар одеће и 33 пара

⁶ Ж. Атанацковић, н. д., стр- 281.

⁷ Од почетка устанка до дана Саветовања, Партија је повећала број чланова на преко 300 комуниста и 130 кандидата и на преко 600 скојеваца, док је у истом периоду изгубила 6 чланова ОК КПЈ, 95 комуниста и 150 чланова СКОЈ-а. Већи део омладине већ је био обухваћен радом у УСАОЈ-у. У 3. одреду налазило се преко 1.000 бораца и преко 3.000 бораца у бројним месним десетинама и ударним диверзантеким групама (Ж. Атанацковић, н. д., стр. 283, 284).

⁸ Зборник 1/6, стр. 219-222 и 235.

Јован Веселинов Жарко, политички секретар ПК КПЈ за Војводину

војничке обуће, преко 50.000 kuna и друге опреме и артикала исхране; уништен 1 мост, посечено преко 500 тт стубова (чашице су разбијене, а жица однета). У тим борбама изгубљено је 11 бораца, док су 4 рањена. И у овом периоду чете делују самоиницијативно (чак и водови) и на раније одређеним просторијама.

Свакако да су најснажније код народа одјекнули напади на насељена места (Стејановци, Радинци, Деч, Угриновци) и диверзија на прузи Београд – Загреб између Голубинаца и Путинаца (погинуло око 60, рањено око 120 војника и уништено 6, а оштећено 11 вагона), као и изванредно изведена диверзија на електричну централу у Врднику.

У овом периоду запажена је и значајна активност месних партизанских десетина које самостално или са водовима и четама 4. батаљона учествују у већем броју мањих или већих акција. Скоро увек су ангажоване у рушењу мостова, путева, сечењу тт стубова, хватању шпијуна и издајника, чувању села (стража и патроле) итд. Најзначајнија акција месних партизанских десетина су разоружавање, у више наврата, домобрана у с. Бољевци или паљење 20 вагона кудеље у Ст. Пазови итд. Извршавајући такве задатке борци месних партизанских

десетина су се непосредно борбено обучавали и припремали за касније укључивање у одреде и бригаде.⁹

Борбена дејства 4. батаљона и месних партизанских десетина као и жива политичка активност Партије и органа и организације НОП-а, натерали су непријатеља да предузме неколико операција „чишћења и претреса“ села са мањим или већим снагама. Тако је ангажујући 1. батаљон ваздухопловног пука и нешто жандарма, непријатељ између 26. и 27. јануара извршио претрес просторије у рејону села Врдник и Раковац. Другу акцију предузео је 20. фебруара 1943. када је, са 1. ловачким батаљоном и две чете немачког припремног батаљона, „прочешљао“ просторију у рејону села В. Радинци – Стејановци – Бешеново. Трећи такав подухват организовао је од 23-26. фебруара када је употребивши 1. батаљон ваздухопловног пука, 2. батаљон немачке припреме, 1. чету 1. ловачког батаљона и 7. чету 2. батаљона сремске домобранске бригаде предузео претрес просторије у рејону Чортановци-Батајница-Дунав. По народ из села доњег Срема могла је нарочито бити натастрофална акција непријатеља између 14. и 18. фебруара према просторији Шимановци – Буђановци – Огар, у којој су били ангажовани батаљон ваздухопловног школског пука, једна чета 1. ловачког батаљона, две чете 2. припремног батаљона, једна чета 2. батаљона сремске домобранске бригаде и један одред састављен од домаћих Немаца и жандарма из 8 места у Срему. Нада је већ запретила опасност да већи број избеглог народа и један вод 3. чете у потесу с. Краловчић према Ашањи и Обрежу буду опкољени, непријатељ је прекинуо акцију и повукао се у своје гарнизоне, задовољивши се претресом села, откривањем једне базе, хапшењем 92 и убијањем 8 лица.¹⁰

Предузете акције непријатељу нису донеле жељене резултате, јер су их јединице 4. батаљона изманеврисале. Међутим, оне су пропраћене хапшењем, убијањем и одвођењем у логор великог броја становника из села кроз која су прошли,

⁹ Зборник 1/6. сто. 239, 244-247. 256. 263, 266-268, 273-274 и 1/17, стр. 353, 355, 358-366 и 371-383; С. Савић, н.д. стр. 190-201; Ж-Атанацковић, „Војводска V борби“, стр. 126-130, и н.д., стр. 310-373.

¹⁰ Ж. Атанацковић, н. д., стр. 313 и 314; С. Савић н. д. стр. 201-204-

а посебно пљачком народне имовине. Но, све то није могло да заплаши становнике Срема. Они су још одлучније наставили рад у ослободилачким органима и организацијама, и још масовније одлазили у партизанске јединице. Већи број ново-придошних бораца упућен је 17. фебруара 1943. за источну Босну ради попуне 1, 2. и 3. батаљона, а мањи број је распоређен у чете 4. батаљона 3. (Сремског) НОП одреда, које су убрзо толико нарасле да се морало размишљати о стварању нових батаљона. Због тога је Штаб 3. (Сремског) одреда, на састанку крајем фебруара, ради реализације одлуке окружног партијског саветовања, одлучио да се од батаљона у источној Босни формира 1. војвођанска бригада, а од снага у Срему нови 3. одред (Сремски) 3. оперативне зоне. Закључено је да садашњи Штаб 3. одреда буде наименован у Штаб 1. војвођанске бригаде, а Штаб 4. батаљона у Штаб новог 3. одреда, што је и предложено Штабу 3. оперативне зоне. Формирању 3. (Сремског) одреда приступило се одмах, 11. априла 1. војвођанске бригаде, а убрзо (20. априла 1943.) и 2. војвођанске бригаде.¹¹

Трећи одред (убудуће само „Сремски одред“) формиран је почетком марта и до краја месеца у свом саставу имао је само два батаљона, у априлу <и четири батаљона (Фрушкогорски, Подунавски, Посавски и Босутски батаљон) а већ 14. маја 1943. и три диверзантске групе са 694 борца.¹² Батаљони Сремског одреда су у периоду март-април извели преко 170 разноврсних акција. И даље су нападане железничке и путне комуникације, транспорти и средства на њима, непријатељске посаде и колоне, средства везе и др. За разлику од борби у зимском периоду, напади су извођени на веће објекте и веће непријатељске снаге, што је давало и веће резултате. Најзначајније борбе батаљона Сремског одреда су напади на непријатељске посаде у селима Баноштар, Бингула, Лединци, Војка, Врдник, Черевих и заседе код Нерадина и Шимановаца. Међутим, највеће резултате постигле су диверзантске групе минарањем непријатељских транспортних возова на прузи Београд – Загреб, између Кукујеваца и Бачинаца, Вогња

¹¹ Зборник 1/6, стр. 280 и 284.

¹² Зборник 1/6, стр- 300 и 310; С. Савић н.д. стр. 208; Ж. Атанацковић, н.д., стр. 315; ВЕ, том 10, стр. 666.

и Ср. Митровице (два пута), Лаћарка и Ср. Митровице, Нузна и Нукујеваца, и на споредним пругама између Врдника и Павловаца и Моровића и Грка. У тим борбама непријатељу су нанети губици од 99 убијених, 6 рањених и 113 заробљених војника, док су диверзантски одреди минирањем транспортних возова (март – 13. мај) за стално или привремено из строја избацили преко 1.800 непријатељских војника (погинуло, рањено или повређено). У том периоду такође је ликвидирано 29 шпијуна и народних издајника. Извршавајући борбене задатке, Сремски одред је претрпео губитке од 17 погинулих, 2 рањена и 3 заробљена борца. При извођењу напада или диверзија, јединице Сремског одреда уништиле су 7 објеката-касарни, 9 локомотива, 75 вагона, на стотине метара пруге (саобраћај је био обустављен око 250 часова), 848 тт стубова, 2 мања брода и 3 аутомобила; запаљено је 7 општинских архива, 1 железничка станица и 30 вагона дрвета; заплена 1 тешки митраљез, 4 пушкомитраљеза, 162 пушке, 1 аутомат, 13 пиштоља, 10 бомби, 11.450 метака, 21 бајонет, 4 радио-апарата, 1 телефонски апарат, 1 писаћа машина и 2 бицикла, веће количине опреме и животних намирница.¹³

Значајну улогу у овом периоду одиграле су месне партизанске десетине које су, по наредби Штаба 4. батаљона, биле реорганизоване у водове, чете и батаљоне, и имале своје руководство по узору јединица у партизанском одреду. У сваком срезу формиран је срески штаб од по 4 лица (командант, политички комесар, заменик команданта и заменик политичког комесара). Борци месних партизанских десетина извршавали су многобројне задатке: обезбеђивали села од упада мањих група непријатеља, њихових агената и шверцера; обезбеђивали смештај партизанских чета, рањеника и илегалаца; учествовали у амцијама партизанских јединица; извршавали обавештајне и курирске задатке; самостално извршавали мање борбене задатке (препаде и разоружавања појединаца или мањих непријатељских група), а изнад свега, представљале су прави резервоар већ припремљених и обучених бораца за попуно и стварање нових партизанских јединица и бригада. Међутим, све те задатке борци месних десетина извршавали су као легални становници села или у градовима где су живели и нормално обављали послове своје професије. Преко

¹³ Зборник 1/6, стр. 295-300, 312-320 к 345-346.

дана су орали, когоали или радили у радионицама и фабрикама, а на позив руководства, најчешће ноћу, одлазили на борбене задатке. Активност месних партизанских десетина и ударних скојевских тројки и група највише су дошле до изражаја у градовима и местима (поседнутим од непријатељских већих јединица) где нису могле да се ангажују снаге одреда. На тај начин, практично је цео Срем био прекривен наоружаним борцима народа који су врло често самоиницијативно деловали, придржавајући се општих директива и начела, а посебно оног „да непријатеља треба тући свуда и на сваком месту“. А управо та тактика, коју су прокламовали Партија и Врховни штаб, и која је нашла своју адекватну примену у Срему, забрињавала је непријатеља и развличила његове снаге. С друге стране, он се због тога нигде није осећао сигурним и стално био у стању напетости. Да би на неки начин обезбедио себи извесну сигурност, непријатељ је био присиљен да наоружа све немачко становништво у Срему које је било способно да носи оружје. Нолико су муке задали непријатељу и од коликог су значаја за НОП Срема биле месне партизанске десетине, може се закључити и из података да су само у земунском срезу (без града) за месец и по дана ликвидирале 13 непријатељских војника и 5 издајника и петоколонаша, заплениле 80 пушака, више стотина метака, више десетина гари униформи и обуће, 132.000 куна, 3 вагона хране, више комада стоке и запалиле једну општинску архиву. Ови резултати партизанских десетина, омогућили су среском Сремском комитету да у Посавски батаљон упути 51 борца опремљеног оружјем и униформама.¹⁴

Дејства батаљона и диверзантских одреда 3. сремског одреда и месних партизанских десетина присилила су непријатеља на дефанзиву. Предузео је свега два испада мањим снагама према Фрушкој гори, и то 17. априла са 120 усташа из Ср. Нарловаца и 24. априла са четом Немаца 2. приправног батаљона из с. Гргуреваца. Оба напада су брзо одбијена од 1. чете 2. батаљона у првом и делова 1. батаљона у другом случају.¹⁵ Међутим, у том периоду, по захтеву Хим-

¹⁴ Зборник 1/6, стр. 214-216, 261, 288, 294, 303-306; Ж. Атанацковић, стр. 308-309-

¹⁵ С. Савић н. д., стр. 224.

лера и Намерховера, Независна држава Хрватска (НДХ) организује систем безбедности по узору на Немачку, тј. организује полицијске снаге на два колосека – полицију поретка и полицију безбедности. У том циљу извршена је подела територије НДХ на четири полицијске области. Срем је припао „Обласној полицијској команди у Осијеку“, која је под собом имала полицијска начелства. Седиште начелства за подручје Срема налазило се најпре у Винковцима, касније у Руми, а обухватало је десет срезова (Вуковар, Винковци, Шид, Илок, Митровица, Рума, Ириг, Ср. Нарловци, Ст. Пазова и Земун).¹⁶

Овакви резултати у развоју оружаних јединица и оружане борбе у Срему, од почетка устанка до маја 1943, могли су се постићи захваљујући само максималном ангажовању свих чланова и форума Партије (од партијских ћелија до ПН НПЈ Војводине) на извршавању задатака које су поставили ЦН НПЈ и Врховни штаб, а касније и на спровођењу у живот одлука Првог заседања АВНОЈ-а. За Срем је изузетно важно што је партијско руководство (Окружни комитет) правилно схватило политичку тактику и стратегију Партије, и платформу народноослободилачке борбе и што је линију Партије, са пуно политичке зрелости и одговорности, знало народу да пренесе, објасни и приближи тако да је она временом прихваћена од целокупног становништва (сем немачког и издајника из средина наших народа и народности). Сем тога, партијском руководству Срема је од почетка устанка било јасно да ће оружани устанак успети само ако Партија буде чврсто повезана са народом и ако у народу створи јак политички и материјални ослонац. Због тога она у прве две године ослободилачког рата свв своје снаге првенствено ангажује на стварању, јачању и развијању народноослободилачког покрета и његових органа, да би почетком 1943. године пришла масовном стварању крупнијих партизанских јединица и бригада. Захваљујући томе, НОП у Срему, кроз цео период народноослободилачког рата, није доживљавао кризе и осеке као што је то био случај у Банату и Бачкој. Развој НОП и оружане борбе у Срему је постепен, континуиран и у сталном успону. Томе су свакако допринели по-

¹⁶ Ж. Атанацковић н. д., стр. 274-275-

вољан развој НОБ у целој земљи и успеси савезника на ра-тиштима Европе, Африке и Далеком Истоку. Не мањег зна-чаја имале су и моралне норме (хуманост, храброст, чврсти-на, дисциплина, другарство итд.) не само међу комунистима и припадницима оружаних јединица већ и у народу, у живо-ту наших села. Све је то поспешило да се циљеви Партије, и ближи и крајњи, поистовете са циљевима народа у борби против окупатора и домаћих издајника и стварању новог со-цијалистичког друштва. За те циљеве подједнаким жаром бо-рили су се и стари и млади, сиромашни и богати, што је и карактеристика НОП-а у Срему. Сремци нису градирали не-пријатеља према политичкој припадности, националности или униформи. Сви су они били исти и за све је постојао зајед-нички термин – „фашизам“. Сремци су се могли одредити или за НОП или за фашизам. Због таквог схватања ство-реног утицајем Партије, четници за цео период рата, иако су покушавали, нису успели да себи створе упориште у Сре-му. У стварању тог јединственог идеолошког и политичког гледишта велику улогу је одиграла и партијска публицисти-ка и информативна штампа, која је за многа села Срема пред-ставља и једино средство информисања уопште.¹⁷

Од почетка 1942. године тежиште оружане борбе у Вој-водини преноси се на Срем,¹⁸ а од почетка 1943. године Срем не само да постаје центар оружане борбе у Војводини већ и њен политички центар. Од те године седиште свих покра-јинских форума (партијски, политички и војни) налазиће се у Срему и одатле ће се утицати на ширење и јачање НОП и оружане борбе на све области Војводине (Срем, Банат, Бач-ку и Барању). Пошто је примио извештај о погибији Жарка Зрењанина Уче, политичког секретара ПК КПЈ за Војвину,

¹⁷ Јован Веселинов Жарко често је истицао реаговање сеља-ка непартијаца у с. Јаску, када су хтели да их одстране ка-ко би моглт: одржати састанак са члановима КПЈ. Наиме, један се дигао и одговорио: „Зашто да идемо?... Сви смо ми исти,.. сви смо ми једна Партијај“. И Јосип Хрнчевић, говорећи о Слободану Бајићу Паји и постигнутом јединству у Срему, бележи: „.../Том једкнству народа има се захва-лити што! оружани устанак у Срему, кад је једном отпочео, никад није јењавао, него се стално развијао и ј а ч а о . Ж . Атанацковић, н.д. стр- 182 и 183.

¹⁸ Исто, стр. 17.

Иса Јовановић, организациони секретар ПК КПЈ за Војводину

ЦИ НПЈ, 16. јануара 1943. инсистира на обнови рада и стварању „чврстог руководећег центра“ за Војводину који би се налазио у Срему, јер у виду има „... могућности одржавања веза и што сигурнијег боравка чланова руководства ..¹⁹“ Нако је у међувремену у борби рањен и ухапшен, а касније стрељан Светозар Марковић Тоза, организациони секретар ПН НПЈ за Војводину, то су другови Јован Веселинов Жарко (организациони секретар ОН НПЈ за Срем и члан бироа ПН НПЈ за Војводину), Аћим Груловић (секретар ОН НПЈ за Срем и члан ПН НПЈ за Војводину) и Ђура Јовановић (секретар Покрајинског поверенства за Банат), осећајући се одговорним пред Партијом, преузели одговорност заступања Покрајинског комитета и обавезу обнове његовог рада.²⁰ У јануару 1943. Јован Веселинов Жарко образовао је нови ПН НПЈ за Војводину, у пролеће проширен новим члановима, тако да је половином 1943. године био у следећем саставу: Јован Веселинов – политички секретар, Иса Јовановић – организациони секретар, а Аћим Груловић, Никола Груловић, Геза Тиквицки, Никола Петровић, Пал Шоти и Влајко Ђурановић

¹⁹ Зборник 1/6, стр. 241.

²⁰ Љ. Васклић, н.д., стр. 87.

– чланови (Ђурановић је уједно и секретар ПН СНОЈ-а). Нови Покрајински комитет, одмах на почетку 1943. године, предузима мере за обнављање, јачање и учвршћење рада Партије и СНОЈ-а, и стварање политичких услова за развијање и јачање оружане борбе у Банату, Бачкој и Барањи. У том циљу од фебруара до половине маја упућује кадрове у Банат и Бачку, више циркуларних писама, директива и упутстава члановима Партије и партијским форумима у Бачкој и Барањи, и прогласа народима Војводине.²¹ То је период када Покрајински комитет, у полемици са ЦН НПХ, рашчишћава проблеме односа према Срему и када код ЦН НПЈ, ЦН НПХ и ПН НПЈ за Србију покреће питање стварања покрајинских форума (Антифашистичког већа Војводине, Главног штаба, одбора УСАОЈ-а и АФЖ), аутономије Војводине и њених територијалних надлежности (граница).²²

У пролеће 1943. године НОП и оружана борба у Срему су у пуном успону. По директиви ПН НПЈ за Војводину, ОН НПЈ за Срем је проширен на 9 чланова; у њему су заступљени представници Окружног НОО, СНОЈ-а, Агитпропа и војске. Надлежност ОН НПЈ за Срем простире се над 7 срезова, од којих сваки има свој сречки комитет НПЈ. У то време у Срему има 600 чланова Партије и 200 кандидата, од чега је половина у Одреду и батаљонима. ОН СНОЈ-а такође има надлежност на седам среских комитета СНОЈ-а. У Срему укупно има 2.000-3.000 чланова СНОЈ-а, од којих је половина у јединицама Одрода и бригада. Постоји и Окружни одбор УСАОЈ са 4.000 чланова. Народни одбори постоје скоро у свим местима, а функционишу и Срески и Окружни НОО. У око 40 ослобођених места у Срему НОО делују легално, обављају све функције власти и решавају све потребе народа и оружаних јединица. И одбори АФЖ-а постоје скоро у свим местима, а срески одбори у свим срезовима. Формиран је и Окружни иницијативни одбор АФЖ, који је ускоро требало да сазове окружну конференцију жена где би се изабрао окружни одбор АФЖ. До тог времена у Срему су била организована три курса за месне и среске партијске и скојевске активисте, које је похађало око 40 другарица и другова.

²¹ Исто, стр. 96-155.
Исто, стр. 87-92 и 94-95.

Организован је курс за војне руководиоце, а планирано је да се организује и за војно-политичке и партијске руководиоце. У Срему се издају следећи листови: „Наша борба“, орган Партије; „Истина“, орган Јединственог народноослободилачког фронта; „Глас омладине“ и „Билтен штаба одреда“. Листови се објављују у 600-700, а прогласи у 1.000 примерака.²³

По директиви ОН НПЈ за Срем, а на основу директиве Врховног команданта, половином априла формирана је Номанда подручја за Срем (касније „Номанда сремског подручја“) са седиштем у с. Пећинци, а у мају и две команде места – једна у старопазовачком срезу са седиштем у с. Нови Нарловци, а друга у шидском срезу са седиштем у с. Вишњићево (после Јамена). Насније ће команде места бити формиране у сваком срезу, с тим што ће земунски и румски срез имати по две. Формиране војнопозадинске установе, које ће се у наредном периоду даље развијати, извршавају следеће задатке: старају се о одржавању веза НОО са оперативним јединицама; организују страже и руководе месним партизанским десетинама; мобилишу људство за оперативне јединице и старају се о њиховом транспорту; прикупљају одећу, обућу, храну и друге потребе за снабдевање јединица; организују радионице за поправку и израду оружја, одеће и обуће, организују пекаре и месаре и др. Затим организују санитарску службу и старају се о лечењу рањеника; организују обавештајну службу, формирају суд и воде борбу против петоколонаша и шпијуна; контролишу кретање становништва и издају дозволе и обављају многе задатке из надлежности војнопозадинских органа. Од формирања до краја пролећа 1943. године, ове установе постигле су завидне резултате и у извођењу борбених дејстава (са партизанским десетинама) и у акцијама економске природе, а од посебног значаја су успеси у мобилизацији људства и њиховом упућивању у оперативне јединице и у организовању збрињавања и лечења рањеника и болесника.²⁴

Сагледавајући развој НОП-а и оружане борбе у Срему од почетка устанка до пролећа 1943. године, са сигурношћу се може рећи да су комунисти и скојевци Срема, спроводе-

²³ Исто, стр. 150-156.

²⁴ С. Савић н.д., стр. 226-228..

Стеван Дорониќи, секретар
ПК СКОЈ и члан ПК КПЈ за
Војводину

ћи у живот одлуке и директиве ЦП КПЈ, Врховног штаба и ПК КПЈ за Војводину (од Мајског саветовања 1941), постигли запажене резултате који су стимулативно деловали на даље омасовљавање НОП-а и јачање и ширење оружане борбе, не само у Срему већ на целој територији Војводине. Комунисти и скојевци су својим самопрегорним радом, не жалећи животе, постигли да народ Срема трећу годину окупације и рата дочека јединственији но икад дотле у свом опредељењу за линију и програм КПЈ. Створено је такво расположење код народа да је Партија могла за „деоетак дана мобилисати 3.000-4.000 људи”.²⁵ Тиме су створени сви услови за стварање већег броја нових бригада, тако да ће цела област Срема бити захваћена пламеном оружане борбе која неће престати до коначног ослобођења.

²⁵ Љ. Василић, н.д., стр. 154 (Извештај ПК КПЈ за Војводину ЦК КПЈ од 17. маја 1943.